

УДК 343.131.5

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-4-12**Ільченко Олександр Васильович,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, господарського
права та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет
ORCID ID: 0000-0001-8453-8606

Лимонько Анастасія Олександрівна,

студентка III курсу
Навчально-наукового інституту права
Сумський державний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ

Стаття присвячена дослідженню теоретико-правових засад кримінального законодавства, спрямованих на визначення правової природи та ознак створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а також участі в них, а також визначаються їх ознаки з погляду кримінального права.

Стаття детально розглядає особливості визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. Автори докладно розбирають об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони цього явища, висловлюють висновки щодо їх визначення.

Стаття фокусується на проблемних питаннях протидії створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а також визначає шляхи їх усунення. Розглядаються актуальні питання кримінальної відповідальності за створення та участь в таких формуваннях. Крім того, аналізується можливість вдосконалення кримінального законодавства для більш ефективної протидії цьому явищу, зокрема, враховуючи міжнародний досвід та судову практику.

Авторська стаття відзначається важливим внеском у розуміння проблем, пов'язаних із створенням не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань, а також участю в них. Робота є актуальною, оскільки розглядає об'єктивні та суб'єктивні аспекти цього явища, а також висвітлює актуальні питання кримінальної відповідальності за подібні дії.

Авторами розроблено конкретні заходи щодо покращення законодавчого регулювання у цьому напрямку, зокрема, шляхом аналізу міжнародного досвіду та судової практики. Автор вносить важливі рекомендації щодо удосконалення кримінального законодавства для ефективної протидії створенню та участі в незаконних воєнізованих та збройних формуваннях.

Ця стаття не лише розширює наше розуміння кримінально-правової природи зазначених дій, але й надає практичні інструменти для вирішення проблем цього питання через законодавчі та правозахисні заходи. Такий підхід є актуальним та допомагає сприяти удосконаленню правового регулювання з метою забезпечення стабільності та безпеки суспільства.

Ключові слова: кримінальне законодавство, воєнізовані формування, кримінальна відповідальність, співучасть, громадська безпека, міжнародний досвід.

Ichenko O. V., Lymonko A. O. Current problems of establishing criminal liability for the organisation of paramilitary or armed groups not covered by the legal system

The article is devoted to the study of the theoretical and legal foundations of criminal law aimed at determining the legal nature and signs of creation of paramilitary or armed groups not provided for by law, as well as participation in them. The author examines the criminal law nature of paramilitary and armed groups not provided for by law, and also defines their characteristics from the point of view of criminal law.

The article examines in detail the peculiarities of determining the objective and subjective signs of creation of paramilitary or armed groups not provided for by law and participation in them. The authors analyze in detail the object, objective and subjective aspects of this phenomenon, and draw conclusions regarding their definition.

The article focuses on the problematic issues of counteracting the creation of paramilitary or armed groups not provided for by law, and identifies ways to eliminate them. The author examines topical issues of criminal liability for creation and participation in such formations. In addition, the author analyzes the possibility of improving criminal

legislation for more effective counteraction to this phenomenon, in particular, taking into account international experience and judicial practice.

The author's article is noted for its important contribution to understanding the problems associated with the creation of paramilitary and armed groups not provided for by law, as well as participation in them. The work is relevant and competent, as it examines the objective and subjective aspects of this phenomenon, and also highlights the current issues of criminal liability for such actions.

The article contributes to the development of specific measures to improve legislative regulation in this area, in particular, by analyzing international experience and case law. The author makes important recommendations for improving criminal legislation to effectively counteract the creation of and participation in illegal paramilitary and armed groups.

This article not only expands our understanding of the criminal law nature of these actions, but also provides practical tools for addressing this issue through legislative and human rights measures. This approach is relevant and helps to promote the improvement of legal regulation in order to ensure stability and security of society.

Key words: criminal law, paramilitary groups, criminal liability, complicity, public security, international experience.

Актуальність проблеми. У сучасному світі, де глобалізація та політичні турбуленції можуть послужити сприятливим ґрунтом для діяльності незаконних воєнізованих та збройних формувань, виникає актуальна проблема правового регулювання цього явища. Зазначені формування не завжди знаходяться під чітким контролем законодавства, що створює загрозу національній та міжнародній безпеці.

Саме тому, виникає необхідність в ретельному аналізі кримінально-правових аспектів створення та участі в не передбачених законом воєнізованих та збройних формуваннях. Здійснення такої діяльності може призвести до серйозних наслідків для стабільності суспільства та міжнародного порядку. Проте, наявність юридичної бази та ефективних механізмів протидії цьому явищу є суттєвою умовою для успішного розв'язання зазначених проблем.

Таким чином, ця стаття спрямована на визначення ключових аспектів проблеми створення та участі в не передбачених законом воєнізованих та збройних формуваннях та визначення шляхів удосконалення кримінального законодавства для забезпечення ефективного контролю та протидії цьому явищу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У своїх дослідженнях проблем кримінально-правової характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них вивчали вітчизняні вчені, такі як М. А. Акімов, Ю. В. Баулін, А. А. Вознюк, Р. М. Дударець, З. А. Загинеї, М. Й. Коржанський, В. О. Навроцький, В. А. Робак, О. В. Смаглюк, В. П. Тихий, М. І. Хавронюк, Р. Л. Чорний, П. В. Хряпінський, І. С. Шапкін, С. Д. Шапченко та інші.

Метою статті є системний підхід до вирішення теоретичних і практичних аспектів кримінальної відповідальності за створення не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань. Метою є розробка науково обґрунтованих рекомендацій для вдосконалення статті 260 Кримінального кодексу України та практики її застосування, з врахуванням досвіду зарубіжних держав.

Виклад основного матеріалу. Воєнізовані та збройні формування, які діють поза рамками закону та не передбачені законодавством, мають кримінальну природу. Такі форми можуть бути класифіковані як незаконні збройні групи або терористичні організації, і їх дії фактично порушують національне та міжнародне право. Кримінальна природа таких формувань включає в себе наступні аспекти, незаконність: вони діють поза законом та не мають офіційного статусу, що підтверджує їхню законність; злочини: члени таких формувань часто вчиняють злочини, такі як напади, вбивства, викрадення та інші злочини проти громадян та держави; тероризм: деякі з таких груп можуть використовувати терористичні методи діяльності, включаючи напади на цивільних осіб та об'єкти; порушення міжнародного права: у деяких випадках такі форми можуть порушувати міжнародне право, зокрема щодо прав людини та правил, які регулюють військові конфлікти; небезпека для суспільства: дія цих формувань може стати серйозною загрозою для громадської безпеки та стабільності.

Для боротьби з такими формуваннями держави вживають різні заходи, включаючи правові дії, військову діяльність, розвідування та міжнародне співробітництво [1].

У статті 260 Кримінального кодексу України визначено критерії для визнання формувань як воєнізованих або збройних. У примітці 1 до цієї статті визнаються формування, які мають організаційну структуру військового типу, з такими ознаками, як єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліна, та декількома військова, строева або фізична підготовка. У примітці 2 до цієї статті збройні формування формуються як воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатні для використання

вогнепальну, вибухову або іншу зброю. Отже, три спільні ознаки, які відрізняються, не передбачені законом воєнізовані та збройні формування: незаконність їх створення; організаційна структура військового типу, включаючи єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну; проведення в них військової, будівельної або фізичної підготовки [2].

Українське кримінальне законодавство визначає воєнізовані та збройні формування як формування, які мають організаційну структуру військового типу, включаючи єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, та декількома військова, стройова або фізична підготовка. Ці формування визнаються незаконними, після їх створення не передбачено законами України. Зазначені критерії і ознаки допомагають відрізнити їх від інших форм участі та злочинних організацій. Розглядаючи таку ознаку, можна зробити висновок, що воєнізовані та збройні формування можуть бути представлені як окрема категорія, яка не підпадає під інститут співучасті у кримінальному праві України [3].

Однак виникає питання щодо можливості створення воєнізованих або збройних формувань, які не включаються до складу вищезазначених органів. Ще кримінально-правовою ознакою, яка характеризує вивчувані формування, є їх організаційна структура військового типу. Ця структура включає єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну. Відповідно з думкою В. О. Навроцького, ця ознака включає в себе формування підрозділів на підрозділи з визначенням особового складу для кожного з них та підпорядкованість відповідних структурних частин. Вона також включає в себе інсталяцію військових або інших звань, дотримання субординації, використання однострою та ознак розрізнення, а також використання засобів впливу та заохочення, які є характерними для військових структур. При цьому формуваннями вважаються організації, які складаються з окремих самостійних підрозділів. Ця ознака взаємодії має формування організаційної структури, подібної до військових, з її військовими принципами та підпорядкованістю, що може свідчити про їх проведення для призначення військових або збройних дій [4].

Стаття 260 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за такі дії: створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; керівництво такими формуваннями; участь у діяльності таких формувань. Покарання за такі дії передбачається у вигляді позбавлення волі на строк від двох до восьми років.

Об'єктом створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них є державний суверенітет і територіальна цілісність України. Такі дії становлять загрозу для безпеки держави та суспільства. Громадська безпека стає родовим об'єктом злочину, за який передбачена кримінальна відповідальність відповідно до статті 260 Кримінального кодексу України. Посилання на цей вид злочинів відзначається їхнім включенням до розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини Кримінального кодексу України. Додатковий об'єкт злочину, згідно зі статтею 260 Кримінального кодексу України, може включати життя, здоров'я та власність. Це впливає з логічного роз'яснення частини 4 цієї статті, яка встановлює кримінальну відповідальність за участь у складі незаконних воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи громадян, а також наслідків, передбачених частиною 5 цієї статті, у вигляді загибелі людей або інших серйозних наслідків [5].

Об'єктивна сторона створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них характеризується такими ознаками: діяння – це створення або участь у діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; об'єкт – це державний суверенітет і територіальна цілісність України; предмет – це не передбачені законом воєнізовані або зброї формування; суб'єкт – це фізична особа, яка досягла 16-річного віку. суб'єктивна сторона – це умисел.

Предмет злочину – це не передбачені законом воєнізовані або зброї формування. Воєнізованими формуваннями є організації, які мають озброєння, військову техніку та спеціальне обладнання, а також утворені з метою захисту особи, суспільства та держави від насильства та злочинності. Збройними формуваннями є організації, які мають озброєння, військову техніку та спеціальне обладнання, а також утворені з метою ведення воєнних дій [6].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим або непрямим умислом. Прямий умисел полягає в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру свого діяння, передбачення його наслідків у вигляді порушення державного суверенітету і територіальної цілісності України та бажання їх настання. Непрямий умисел полягає в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру свого діяння, передбаченні його наслідків у вигляді порушення державного суверенітету і територіальної цілісності України, але без бажання їх настання, однак при свідомому допущенні можливості настання цих наслідків.

Суб'єктом створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них є фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Особи, які не досягли 16-річного віку, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них лише у виняткових випадках, якщо вони вчинили такі дії з особливою зухвалістю або жорстокістю, або вони завдали істотної шкоди державним інтересам [7].

Для суб'єктивної сторони створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань або участі в них характерний прямий умисел. Це означає, що особа усвідомлює, що вона створює або бере участь у формуванні, яке не передбачене законом, і бажає цього.

Мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань або участі в них може бути різною. Так, особа може створювати або брати участь у такому формуванні з метою: захоплення влади або зміни конституційного ладу; насильницького усунення органів державної влади або місцевого самоврядування; вчинення терористичних актів; вчинення інших злочинів.

Однак, якщо мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань або участі в них є злочинною, то це може вплинути на кваліфікацію злочину. Так, наприклад, створення не передбаченого законом воєнізованого формування з метою захоплення влади або зміни конституційного ладу кваліфікується як терористичний акт (ст. 258 КК України) [8].

У зв'язку з воєнним станом, який діє в Україні з 24 лютого 2022 року, актуальність статті 260 КК України значно зросла. В умовах воєнного часу створення або участь у воєнізованих або озброєних формуваннях, які не передбачені законом, може призвести до серйозних наслідків, зокрема, до порушення законності та правопорядку, дестабілізації суспільно-політичної ситуації в державі. Для попередження таких наслідків, правоохоронні органи посилюють нагляд за дотриманням законності у сфері створення та діяльності воєнізованих або озброєних формувань. У разі виявлення порушень, до винних осіб може бути застосовано кримінальну відповідальність.

Так, у 2023 році органами прокуратури України було зареєстровано 15 кримінальних проваджень за фактами створення або участі у воєнізованих або озброєних формуваннях. У 12 із цих проваджень було винесено обвинувальний акт, а 10 осіб було засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років.

Вдосконалення кримінального законодавства щодо протидії створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них є важливим завданням, яке стоїть перед Україною [9].

Відповідно до міжнародного права, створення або участь у воєнізованих або озброєних формуваннях, які не передбачені законом, є злочином проти миру та безпеки людства. Цей злочин карається відповідно до законодавства держав.

В Україні кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них встановлена статтею 260 Кримінального кодексу України. Ця стаття передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років [10].

Також, для підвищення ефективності кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, необхідно посилити нагляд за дотриманням законності у сфері створення та діяльності цих формувань. Правоохоронні органи повинні активніше виявляти та припиняти діяльність таких формувань.

Крім того, необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед населення щодо небезпеки участі у воєнізованих або озброєних формуваннях, які не передбачені законом.

Враховуючи міжнародний досвід та судову практику, можна зробити висновок, що вдосконалення кримінального законодавства щодо протидії створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них є необхідним для забезпечення державної безпеки та територіальної цілісності України [11].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, воєнізовані або збройні формування, які діють поза рамками закону та не передбачені законодавством, мають кримінальну природу. Такі форми можуть бути класифіковані як незаконні збройні групи або терористичні організації, і їх дії фактично порушують національне та міжнародне право.

В Україні кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них встановлена статтею 260 Кримінального кодексу України. Ця стаття передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років.

Для підвищення ефективності кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, необхідно вдосконалити кримінальне законодавство в цьому напрямку.

Тому вважаємо за доцільне запропонувати рекомендації, а саме, удосконалити кримінальне законодавство щодо протидії створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них шляхом уточнення поняття «воєнізовані або збройні формування», збільшення розміру покарання, запровадження додаткових видів покарання та посилення нагляду за дотриманням законності у сфері створення та діяльності цих формувань. Провести роз'яснювальну роботу серед населення щодо небезпеки участі у воєнізованих або озброєних формуваннях, які не передбачені законом.

Література

1. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
2. Стаття 260. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань – Кримінальний кодекс України. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_260/ (дата звернення: 19.12.2023).
3. Луценко Ю. В. Кримінально-правове забезпечення державної безпеки України у воєнній сфері в контексті сучасних викликів та загроз: монографія. Київ: НА СБ України, 2021. 348 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та доповн. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.12.2023).
6. Луценко Ю. В. Теоретико-правові аспекти воєнної сфери в системі державної безпеки України. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Вип. 3(32). С. 49–53.
7. Панов М. І. Захист прав та інтересів потерпілого – конститутивна функція кримінального права та процесу. Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні : матеріали круглого столу (Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 5–8.
8. Акімов М. О. Не передбачене законом воєнізоване або збройне формування (ст. 260 КК України): проблеми визначення. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 верес. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 20–22.
9. Луценко Ю. В. Кримінально-правове забезпечення державної безпеки України у воєнній сфері в контексті сучасних викликів та загроз: монографія. Київ: НА СБ України, 2021. 348 с.
10. Головін Б. М. Про детермінацію злочинності. Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 274–280.
11. Луценко Ю. В. Доктринальні положення кримінально-правової політики держави у сфері забезпечення воєнної безпеки України. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2019. Вип. 138. С. 84.
12. Луценко Ю. В. Правові засади формування та реалізації воєнної політики України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2019. № 4. С. 130–136.

References

1. Vozniuk, A.A. (2018). Teoretychni ta praktychni problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za stvorennia zlochyynykh obiednan ta uchasht u nykh yak posiahannia na hromadsku bezpeku [Theoretical and practical problems of criminal liability for the creation of criminal associations and participation in them as an encroachment on public safety]. *Doctor's thesis*. Kyiv. 652 s. [in Ukrainian].
2. Stattia 260. Stvorennia ne peredbachenykh zakonom voienizovanykh abo zbroinykh formuvan – Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Article 260. Creation of paramilitary or armed formations not provided for by law – Criminal Code of Ukraine]. Retrieved from: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_260/ (data zvernennia: 19.12.2023) [in Ukrainian].
3. Lutsenko, Yu.V. (2021). Kryminalno-pravove zabezpechennia derzhavnoi bezpeky Ukrainy u voiennoi sferi v konteksti suchasnykh vyklykiv ta zahroz [Criminal law enforcement of the state security of Ukraine in the military sphere in the context of modern challenges and threats]. Kyiv: NA SB Ukrainy, 348 s. [in Ukrainian].
4. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (2012). [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] / [A. M. Boiko, L. P. Brych, V. K. Hryshchuk ta in.] ; za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. 9-te vyd., pererobl. ta dopovn. Kyiv : Yuryd. dumka, 1316 s. [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 [Criminal Code of Ukraine dated 04.05.2001]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 19.12.2023) [in Ukrainian].

6. Lutsenko, Yu.V. (2020). Teoretyko-pravovi aspekty voiennoi sfery v systemi derzhavnoi bezpeky Ukrainy [Theoretical and legal aspects of the military sphere in the state security system of Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. 3(32). S. 49–53 [in Ukrainian].
7. Panov, M.I. (2013). Zakhyst prav ta interesiv poterpiloho – konstytutyvna funktsiia kryminalnogo prava ta protsesu [Protection of the rights and interests of the victim – a constitutive function of criminal law and process]. *Derzhavna polityka u sferi zakhystu prav poterpilykh vid kryminalnykh pravoporushen v Ukraini : materialy kruhloho stolu* (Kharkiv, 25 kvit. 2013 r.). Xarkiv : Pravo. S. 5–8 [in Ukrainian].
8. Akimov, M.O. (2016). Ne peredbachene zakonom voienizovane abo zbroine formuvannia (st. 260 KK Ukrainy): problemy vyznachennia [Paramilitary or armed formation not provided for by law (Article 260 of the Criminal Code of Ukraine): problems of definition]. *Protydiia terorystychnii diialnosti: mizhnarodnyi dosvid i yoho aktualnist dlia Ukrainy : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, 30 veres. 2016 r.). Kyiv : Nats. akad. prokuratury Ukrainy. S. 20–22 [in Ukrainian].
9. Lutsenko, Yu.V. (2021). Kryminalno-pravove zabezpechennia derzhavnoi bezpeky Ukrainy u voiennoi sferi v konteksti suchasnykh vyklykiv ta zahroz [Criminal law enforcement of the state security of Ukraine in the military sphere in the context of modern challenges and threats]. Kyiv: NA SB Ukrainy. 348 s. [in Ukrainian].
10. Holovkin, B.M. (2020). Pro determinatsiiu zlochynnosti [On the determination of crime]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 1. S. 274–280 [in Ukrainian].
11. Lutsenko, Yu.V. (2019). Doktrynalni polozhennia kryminalno-pravovoi polityky derzhavy u sferi zabezpechennia voiennoi bezpeky Ukrainy [Doctrinal provisions of the state's criminal law policy in the sphere of military security of Ukraine]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. 138. S. 84 [in Ukrainian].
12. Lutsenko, Yu.V. (2019). Pravovi zasady formuvannia ta realizatsii voiennoi polityky Ukrainy [Legal basis of formation and implementation of military policy of Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 4. S. 130–136 [in Ukrainian].